

Lescha da linguas dal chantun Grischun (LLing)

dals 19 d'october 2006

Il cussegl grond dal chantun Grischun ¹⁾,

sa basond sin l'art. 3 da la constituziun chantunala ²⁾,
sunter avair gi invista da la missiva da la regenza dals 16 da matg
2006 ³⁾,

concluda:

I. Disposiziuns generalas

Art. 1

¹ Questa lescha ha l'intent da:

Intent

- a) rinforzar la trilinguitad sco element essenzial dal Grischun;
- b) consolidar individualmain, socialmain ed instituziunalmain la conscienza per la plurilinguitad chantunala;
- c) promover la chapientscha e la convivenza tranter las cuminanzas linguisticas chantunalas;
- d) mantegnair e promover la lingua rumantscha e taliana;
- e) sustegnair il rumantsch, la lingua chantunala periclitada, cun mesiras spezialas;
- f) stgaffir premissas en il chantun per in institut per la plurilinguitad.

² Cun ademplir lur incumbensas tegnan il chantun, las vischnancas, las corporaziuns regiunalas, las corporaziuns da vischnancas, ils districts, ils circuls sco er autras corporaziuns da dretg public quint da la cumposiziun linguistica usitada dals territoris e prendan resguard da la communitad linguistica tradiziunala.

Art. 2

Questa lescha regla:

Object

- a) il diever da las linguas chantunalas uffizialas tras las autoritads chantunalas e tras las dretgiras;
- b) las mesiras per mantegnair e per promover la lingua e la cultura rumantscha e taliana sco er il barat tranter las cuminanzas linguisticas chantunalas;

¹⁾ PCG 2006/2007, 492

²⁾ DG 110.100

³⁾ pagina 73

- c) l'attribuziun da las vischnancas e dals circuls als territoris linguistics sco er la collavuraziun dal chantun cun las vischnancas, cun las corporaziuns regiunalas, cun las corporaziuns da vischnancas, cun ils districts, cun ils circuls e cun autras corporaziuns da dretg public tar la determinaziun da lur linguas uffizialas e da lur linguas da scola.

II. Linguas chantunalas uffizialas

Art. 3

Princips

¹ Las linguas uffizialas dal chantun vegnan applitgadas en la legislaziun, en l'applicaziun dal dretg ed en la giurisdicziun.

² Mintga persona po sa drizzar a las autoritads chantunalas en ina lingua uffiziala da sia tscherna.

³ Las autoritads chantunalas respundan en la lingua uffiziala, en la quala ellas vegnan dumandadas. En il contact cun vischnancas, cun corporaziuns regiunalas, cun corporaziuns da vischnancas e cun circuls dovran ellas las linguas uffizialas da talas respectivamain da tals. En proceduras da recurs sa drizza la lingua da procedura tenor la lingua uffiziala che vegn duvrada en la decisiun contestada.

⁴ En la communicaziun en scrit dovran las autoritads chantunalas e las dretgiras chantunalas las linguas uffizialas en lur furmas da standard.

⁵ La furma rumantscha da standard da las autoritads chantunalas e da las dretgiras chantunalas è il rumantsch grischun. Persunas da lingua rumantscha pon sa drizzar al chantun en ils idioms u en rumantsch grischun.

Art. 4

Cussegl grond

¹ Tar las tractativas en il cussegl grond ed en sias cumissiuns s'exprima mintga commembra e mintga commember en la lingua uffiziala da sia tscherna.

² Mintga commembra e mintga commember dal cussegl grond ha il dretg da pretender translaziuns da dumondas parlamentaras inoltradas, e quai en la lingua uffiziala ch'ella u ch'el chapescha.

³ Texts uffizials ch'en previs per la publicaziun en il cudesch da dretg grischun ston esser avant maun en tut las linguas uffizialas per vegnir tractads en il cussegl grond ed en sias cumissiuns.

Art. 5

Regenza

¹ Las commembras ed ils commembers da la regenza lavuran en la lingua uffiziala da lur tscherna.

² En in'ordinaziun speziala regla la regenza la translaziun da texts uffizials, da publicaziuns uffizialas, da communicaziuns uffizialas a las medias, da paginas d'internet uffizialas, da documents uffizials, da la

correspondenza uffiziala sco er d'inscripziuns uffizialas d'edifizis chantunals e da vias chantunalas en las linguas chantunalas uffizialas.

³ Il chantun promova las enconuschientschas da ses personal en las linguas chantunalas uffizialas.

Art. 6

Sche plazzas da l'administraziun chantunala ston vegnir occupadas, sto per regla – sche las qualificaziuns èn las medemas – vegnir dada la preferenza a quellas candidatas ed a quels candidats che han enconuschientschas da duas u eventualmain da tut las trais linguas uffizialas.

Engaschaments

Art. 7

¹ La parsura u il parsura da la dretgira fixescha a norma da questa lescha, en tge lingua uffiziala che la procedura giudiziala vegn fatga.

Dretgiras
1. disposiziuns
generalas

² En las tractativas s'expriman las commembras ed ils commembers da las dretgiras en la lingua uffiziala da lur tschernia.

³ Sentenzias, concluds e disposiziuns vegnan redigids en la lingua uffiziala, en la quala la procedura giudiziala è vegnida fatga.

⁴ Sch'ina partida sa mo in'otra lingua uffiziala, ordinescha la parsura u il parsura da la dretgira – sin dumonda – ina translaziun gratuita da la tractativa respectivamain da la sentenza.

⁵ En enlegientscha cun las partidas èsi admess da divergiar da las disposiziuns da questa lescha.

Art. 8

¹ Davant las dretgiras chantunalas pon las partidas duvrar ina lingua chantunala uffiziala da lur tschernia per lur scrittiras giuridicas e per lur inoltraziuns.

2. dretgiras
chantunalas

² La lingua da procedura sa drizza per regla tenor la lingua uffiziala che vegn duvrada en la decisiun contestada respectivamain tenor la lingua uffiziala che vegn discurreda e duvrada da la partida accusada.

Art. 9

¹ Districts che sa cumponan da circuls monolings cun ina lingua uffiziala identica valan sco districts monolings. La lingua uffiziala d'in district monoling corresponda a tala dals circuls.

3. dretgiras
districtualas
a) districts
monolings

² Per scrittiras giuridicas e per inoltraziuns sto vegnir duvrada la lingua uffiziala dal district.

³ La tractativa principala vegn fatga en la lingua uffiziala dal district.

b) districts
plurilings

Art. 10

¹ Districts che sa cumponan da circuls monolings cun differentas linguas uffizialas respectivamain da circuls plurilings valan sco districts plurilings. Las linguas uffizialas d'in district pluriling èn tut las linguas uffizialas dals circuls.

² Per lur scrittiras giuridicas e per lur inoltraziuns pon las partidas duvrar ina lingua uffiziala dal district.

³ La tractativa principala vegn per regla fatga en la lingua uffiziala che vegn discurreda e duvrada da la partida accusada respectivamain da la persuna accusada.

III. Promoziun da la lingua rumantscha e taliana / barat tranter las cuminanzas linguisticas

Art. 11

Chantun
1. instituziuns

¹ A la lia rumantscha, a la pro Grigioni italiano ed a l'agentura da novitads rumantscha paja il chantun contribuziuns periodicas annualas per mantegnair e per promover la lingua e la cultura rumantscha respectivamain taliana.

² La concessiun da las contribuziuns chantunalas vegn fatga dependenta da l'observaziun da cunvegns da prestaziun tranter il chantun e las instituziuns che han il dretg da survegnir contribuziuns. Questas cunvegns da prestaziun vegnan concluidas per ina perioda da mintgamai quatter onns.

³ Il preventiv, il rapport annual ed il quint annual ston vegnir suttemess a la regenza per l'approvaziun.

⁴ Las contribuziuns chantunalas importan 10 fin 50 pertschient dals custs cumprovals tenor la cunvegna da prestaziun.

⁵ Il cussegl grond fixescha en atgna cumpetenza ils credits per las contribuziuns chantunalas.

Art. 12

2. projects e mesiras da promoziun spezialas
a) secturs, criteris da calculaziun

¹ Il chantun po pajar contribuziuns a vischnancas, ad autras corporaziuns da dretg public ed a persunas privatas, cunzunt a favur:

- a) da mesiras e da projects per mantegnair e per promover la lingua rumantscha e taliana sco er la trilinguitad chantunala;
- b) da mesiras e da projects per la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas chantunalas;
- c) da gasettas e da revistas rumantschas e talianas per indemnisar prestaziuns che mantegnan la lingua, sche quellas prestaziuns na pon betg vegnir furnidas uschia ch'ellas cuvran ils custs;
- d) da l'elavuraziun, da la translaziun e da la publicaziun da lavurs scientificas davart las linguas chantunalas, davart lur idioms e davart

- lur dialects, davart la plurilinguitad sco er davart la politica da linguas e da chapientscha;
- e) da la translaziun d'ovras litteraras en rumantsch;
- f) da curs da rumantsch u da talian per integrar persunas d'autras linguas;
- g) d'in institut per la plurilinguitad en il chantun Grischun;
- h) da l'installaziun da scolas bilinguas u da classas bilinguas en vischnancas tudestgas.

² Las contribuziuns chantunalas sa drizzan cunzunt tenor la qualitat da la mesira, tenor sia impurtanza linguistic-regiunala sco er tenor ses effect per il mantegniment e per la promoziun da la lingua.

Art. 13

¹ Las contribuziuns chantunalas vegnan fatgas dependentas d'atgnas prestaziuns adequatas da las instituziuns che retschaivan contribuziuns. b) premissas per las contribuziuns

² A projects che han en emprima lingia ina finamira da rendita na vegnan pajadas naginas contribuziuns chantunalas.

Art. 14

Las vischnancas prendan mesiras per mantegnair e per promover lur lingua tradiziunala. Vischnancas

Art. 15

¹ Il chantun e las vischnancas promovan il barat da scolaras e da scholars, da classas da scola e da persunas d'instrucziun tranter las cuminanzas linguisticas. Barat tranter las cuminanzas linguisticas

² Per quest intent po il chantun pajar contribuziuns ad organisaziuns da barat.

IV. Linguas uffizialas e linguas da scola da las vischnancas e dals circuls

Art. 16

¹ En lur legislaziun determineschan las vischnancas las linguas uffizialas tenor ils principis da questa lescha. Vischnancas 1. linguas uffizialas

² Vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina cuminanza linguistica tradiziunala d'almain 40 pertschient valan sco vischnancas monolinguas. En questas vischnancas è la lingua tradiziunala la lingua communal uffiziala; a) determinaziun

³ Vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina cuminanza linguistica tradiziunala d'almain 20 pertschient valan sco vischnancas plurilinguas. En questas vischnancas è la lingua tradiziunala ina da las linguas communalas uffizialas;

⁴ Per fixar la part procentuala d'ina cuminanza linguistica èn decisivs ils resultats da l'ultima dumbraziun federala dal pievel. A la cuminanza linguistica rumantscha u taliana tutgan tut las personas che inditgeschan il rumantsch u il talian tar almain in dumonda davart l'appartegnientscha linguistica.

Art. 17

b) champ
d'applicaziun

¹ Vischnancas monolinguas èn obligadas da far diever da lur lingua uffiziala, cunzunt a la radunanza communal, tar votaziuns communalas, tar comunicaziuns e publicaziuns communalas, en il contact uffizial cun la populaziun sco er tar inscripziuns da locals uffizials e da vias. Tar inscripziuns privatas che sa drizzan a la publicitad sto vegnir resguardada la lingua uffiziala en moda adequata.

² Vischnancas plurilinguas èn obligadas da far diever en moda adequata da la lingua uffiziala tradiziunala.

³ Las vischnancas reglan ils detagls davart il champ d'applicaziun da lur linguas uffizialas en cooperaziun cun la regenza.

Art. 18

2. linguas da
scola
a) disposiziuns
generalas

¹ En lur legislaziun reglan las vischnancas la lingua da scola per l'instrucziun en la scola populara, e quai tenor ils princips da questa lescha.

² L'attribuziun da las vischnancas a las vischnancas monolinguas ed a las vischnancas plurilinguas vegn fatga conform a las disposiziuns davart las linguas uffizialas.

³ Sin dumonda da la vischnanca po la regenza permetter excepziuns tar la tscherna da la lingua da scola en l'interess da mantegnair ina lingua chantunala periclitada.

Art. 19

b) vischnancas
monolinguas

¹ En vischnancas monolinguas ha lieu l'instrucziun da l'emprima lingua en la lingua uffiziala da la vischnanca. Ellas procuran che l'emprima lingua vegnia tgirada spezialmain sin tut ils stgalims da scola.

² La determinaziun da la segunda lingua vegn fatga tenor ils princips da la lescha chantunala da scola.

Art. 20

c) vischnancas
plurilinguas e
vischnancas
tudestgas

¹ En vischnancas plurilinguas ha lieu l'instrucziun da l'emprima lingua en la lingua uffiziala tradiziunala.

² En vischnancas plurilinguas ed en vischnancas tudestgas po la regenza – sin dumonda da la vischnanca – permetter da manar ina scola populara bilingua en l'interess da mantegnair la lingua tradiziunala.

³ En vischnancas cun ina part da commembras e da commembers d'ina cuminanza linguistica tradiziunala d'almain 10 pertschient sto vegnir purschì rumantsch u talian durant il temp da scola obligatoric.

Art. 21

Sin dumonda da la corporaziun regiunala po la regenza – sa basond sin in concept – permetter da manar ina scola populara bilingua. Il chantun po pajar contribuziuns a questas scolas.

d) scolas
regiunalas
bilinguas

Art. 22

En vischnancas monolinguas cun rumantsch u cun talian sco lingua uffiziala sco er en vischnancas plurilinguas mettan las vischnancas a disposiziun purschidas a persunas d'autras linguas, per che quellas possian emprender e megliar la cumpetenza linguistica en la lingua tradiziunala.

3. cumpetenza
linguistica

Art. 23

¹ Sche duas u pliras vischnancas monolinguas u plurilinguas fusiuneschan, vegnan applitgadas conform al senn las disposiziuns da questa lescha davart il diever da las linguas uffizialas e davart las linguas da scola. Per fixar la part procentuala da las commembras e dals commembers d'ina cuminanza linguistica è decisiv il dumber total da la populaziun da la vischnanca ch'è vegnida creada da nov.

4. fusiun da
vischnancas /
colliaziuns da
vischnancas

² Las corporaziuns regiunalas e las corporaziuns da vischnancas reglan il diever da las linguas uffizialas ed eventualmain da las linguas da scola en ils statuts. En quest connex resguardan ellas en moda adequata la situaziun linguistica da las singulas vischnancas.

Art. 24

¹ La midada d'ina vischnanca monolingua ad ina vischnanca plurilingua e viceversa sco er la midada d'ina vischnanca plurilingua ad ina vischnanca tudestga èn suttaMESSAS a la votaziun dal pievel. Ina dumonda correspundenta premetta che la part da las commembras e dals commembers da la cuminanza linguistica tradiziunala saja crudada sut 40 pertschient tar la midada d'ina vischnanca monolingua ad ina vischnanca plurilingua e sut 20 pertschient tar la midada d'ina vischnanca plurilingua ad ina vischnanca tudestga.

5. midada da
lingua

² Ina midada da lingua vala sco acceptada, sche la maioritad da las votantas e dals votants ha approvà la midada d'ina vischnanca monolingua ad ina vischnanca plurilingua e sche dus terzs da las votantas e dals votants han approvà la midada d'ina vischnanca plurilingua ad ina vischnanca tudestga, e quai suenter avair deducì las vuschs vidas e nunvalaivlas.

³ Conclus davart la midada da lingua ston vegnir approvads da la regenza.

Art. 25

Circuls

¹ Circuls che sa cumponan da vischnancas monolinguas cun ina lingua uffiziala identica valan sco circuls monolings. La lingua uffiziala da quests circuls è la lingua uffiziala da las vischnancas che furman il circul.

² Circuls che sa cumponan da vischnancas cun differentas linguas uffizialas respectivamain da vischnancas plurilinguas valan sco circuls plurilings. Las linguas uffizialas da quests circuls èn tut las linguas uffizialas da las vischnancas che furman il circul.

³ Per proceduras da dretg civil e da dretg penal davant la presidenta cirquitala u davant il president cirquital vegnan applitgadas conform al senn las disposiziuns davart las dretgiras districtualas.

⁴ Ils circuls reglan ils detagls davart il champ d'applicaziun da lur linguas uffizialas en cooperaziun cun la regenza.

V. Disposiziuns finalas**Art. 26**

Midadas dal dretg vertent

Las leschas qua sutvast vegnan midadas sco suonda:

1. Lescha davart il cussegl grond (LCG) dals 8 da december 2005 ¹⁾

Art. 45

aboli

2. Procedura civila dal chantun Grischun (PC) dal 1. da december 1985 ²⁾

Art. 48a

Linguas da dretgira

Las linguas da dretgira sa drizzan tenor la lescha da linguas dal chantun Grischun.

3. Lescha davart la procedura penala (PP) dals 8 da zercladur 1958 ³⁾

Art. 101a

Linguas da dretgira

Las linguas da dretgira sa drizzan tenor la lescha da linguas dal chantun Grischun.

4. Lescha davart la giurisdicziun administrativa en il chantun Grischun (LDA) dals 9 d'avrigl 1967 ⁴⁾

¹⁾ DG 170.100

²⁾ DG 320.000

³⁾ DG 350.000

⁴⁾ ussa lescha davart la giurisdicziun administrativa, DG 370.100

Art. 20

Las linguas da dretgira sa drizzan tenor la lescha da linguas dal chantun Grischun.

5. Lescha per promover la cultura (LPC) dals 28 da settember 1997 ¹⁾

Art. 2 al. 1

¹ Il chantun po sustegnair cun contribuziuns unicas vischnancas, autras corporaziuns da dretg public, instituziuns e persunas privatas en lur stentas per promover la lavur culturala, l'intermediaziun da la cultura sco er la perscrutaziun e la tgira da l'ierta culturala.

Art. 3 lit. c

aboli

Art. 6 al. 1

¹ Il chantun po sustegnair instituziuns publicas e privatas e federaziuns da tetg chantunalas en ils secturs da la cultura sco er da la perscrutaziun da la cultura cun contribuziuns periodicas annualas, sche quellas adempleschan ina incumbensa chantunala impurtanta u sch'ellas han ina muntada surregiunala. La concessiun da contribuziuns po vegnir fatga dependenta da l'observaziun d'incaricas da prestaziun.

Art. 12 al. 1 e 2

¹ abolì

² Per promover la lavur culturala professiunala po il chantun organisar concorrenzas per surdar stipendis libers ed incumbensas da realisar ovras e prender mesiras intenziunadas en il sector dals arts.

Art. 27

Las disposiziuns davart las linguas uffizialas e davart las linguas da scola da las vischnancas na vegnan betg applitgadas per conclud da vischnancas ch'èn vegnids prendids avant l'entrada en vigur da questa lescha sco er per fatgs ch'èn capitads avant questa data.

Disposiziun
transitorica

Art. 28

Ils relaschs da las vischnancas e dals circuls sco er ils statuts da las colliaziuns da vischnancas ston vegnir adattads a las novas prescripziuns entaifer trais onns suenter che questa lescha è entrada en vigur.

Adattaziun da
relaschs
communals

¹⁾ DG 494.300

Art. 29

Referendum ed
entrada en vigur

¹ Questa lescha è suttamessa al referendum facultativ ¹⁾.

² La regenza fixescha il termin da l'entrada en vigur ²⁾ da questa lescha.

¹⁾ il referendum dal pievel è reussi; las votantas ed ils votants grischuns han acceptà questa lescha ils 19 d'october 2006

²⁾ mess en vigur cun CR dals 11 da december 2007 per il 1. da schaner 2008